

На помолу дизајнирање беба

Са прве стране

Данас о „едитовању гена“, генетичком инжењерингу, „дизајнирању беба“, с проф. др Војном Ракићем, редовним професором и научним саветником Института друштвених наука, директором Центра за биоетичке студије и шефом Унескове катедре за биоетику за Европу, више не разговарамо као о научној фантастици, већ као о стварности и веома блиској будућности.

На једну од савремених биотехнолошких метода, „едитовање гена“, којом се, лаички говорећи, исправљају гени који носе тешке болести, гледа се са много оптимизма. Професор Ракић објашњава да ова технологија пружа могућност излечења веома широког спектра обољења, од генских до најразличитијих ретких болести, канцера, ХИВ-а... „Едитовање гена“, иако у зачетку, већ има и прве клиничке резултате. Пре око три месеца објављено је да је у Великој Британији, захваљујући ЦРИСПР-Цас9 технологији, девојчица Лејла Р. излечена од лимфобластичне леукемије. Претходна лекарска прогноза била је трагична: палијативна нега до коначног исхода.

– Технологије „едитовања гена“ нису толико скупе, барем у релативно развијеном свету, а ту рачунам и нас, и државе ће моћи да их субвенционисају. Оне би, дакле, могле бити доступне и овде, ако будемо имали довољно стручњака који ће то знати да раде. Али, где долази до проблема? Те технологије омогућавају и генетички инжењеринг и такозвано „дизајнирање беба“. И ту може свашта да се догађа. Једно је одабрати да ли ћеш имати девојчицу или дечака, или дете с плавим или тамним очима, а друго је кад можемо да бирамо коефицијент интелигенције. Онда може да дође до тога да богаташи не само што ће моћи да шаљу децу на боље универзитете у свету, него стварно могу имати интелигентнију децу. С моралне тачке гледишта, то је недопустиво. Ту би на сцену требало да ступе државе, Светска здравствена организација и друге релевантне институције, које би требало да иницирају одговарајуће регулативе – каже проф. др Војин Ракић.

Аргумент да ми као глуви не можемо да имамо довољно блиску везу са својим дететом уколико оно чује, јесте валидан, али, с друге стране, може да се каже: одлучујете да дете буде глуво због себе. Инжињирати дете које је глуво само да би имало блиску везу с тобом јесте неморално, јер му свесно ускраћујеш један велики извор задовољства.

Постоје ли дилеме код стручњака који се баве биотехнологијама до које границе треба интервенисати у природи? Где треба подвући црту и пустити природу да доврши неки процес, да га усмери?

Постоји школа у биоетици, тзв. биоконзервативна школа, а насупрот њој је биолиберална школа. Биоконзервативна је била посебно јака у Америци, у Председничком савету Џорџа Буша. Они сматрају да је природа дар од Бога, да се апсолутно не сме интервенисати у њој, док припадници биолибералне струје, углавном у Енглеској, сматрају да је наша морална обавеза да побољшамо човека. Да, уколико постоји могућност дизајнирања беба, бирамо најбоље.

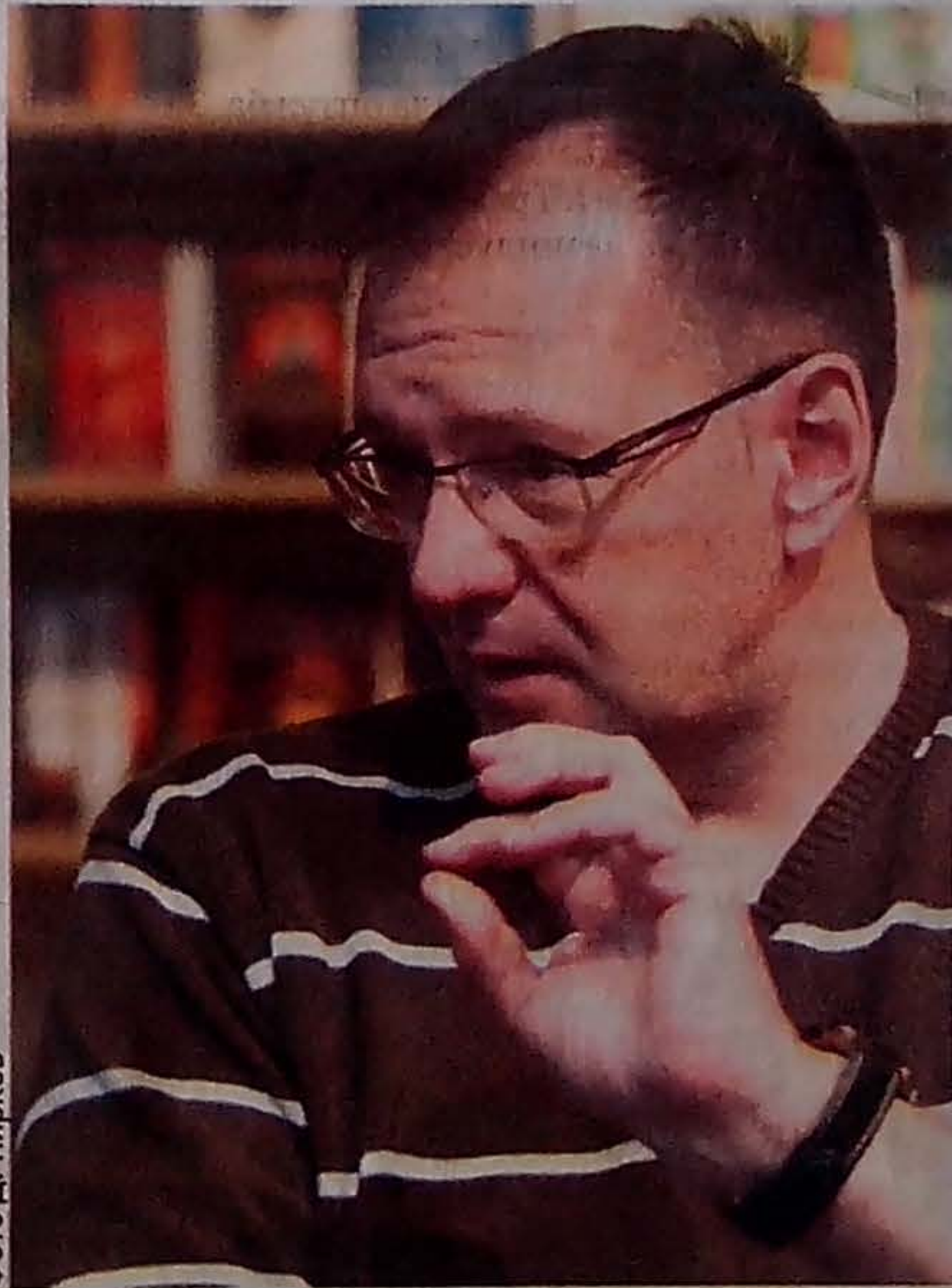

Фото Д. Ђирков

Да ли то значи да ћемо моћи детету које још није ни рођено да дизајнирамо живот унапред? Да ли ће бити врхунски спортиста или универзитетски професор...

Да, моћи ћемо. „Дизајниране бебе“ нису далека будућност. У таквим случајевима не одлучујемо само о себи, него и о својој деци, и то може бити морално спорно. Кад одлучимо да желимо да имамо дете атлету или неког ко ће бити врхунски физичар, па га таквог генетичким инжењерингом стварамо. Али, с друге стране, можемо да кажемо да то и иначе чинимо током васпитања. Ми дете и те како васпитавамо и усмеравамо – да ли ће гледати фолк или слушати класичну или забавну музику, да ли ће слушати песмице о бројкама и облицима или ћемо код њега развијати уметничке склоности. Поставља се питање да ли ће, под условом да се покаже да су те технологије безбедне и ефикасне, постојати битна морална разлика између тога да некога генетичким путем усмерите ка атлетици или да га усмерите тако што ћете га уписати да тренира атлетику.

А шта у случају да, на пример, глуви родитељи желе глуво дете да би били блискији са њим?

олимпијских. То је, за мене, много већа победа – и људска, и вољна, и етичка – од допинга.

Оно што могу да кажем против биоконзервативаца јесте да су природу сакрализованали, направили су од онога што је природно нешто што је исто временом и морално, што је потпуно неисправно. Природа је морално неутрална. Иако обожавам природу, подсећам да имамо у свом окружењу разне природне феномене које желимо да избегнемо, толико тога имамо у природи што нам штети. Може се чак и рећи да је велики део историје људског рода заправо био савладавање природе.

Једна од актуелних тема коју је наметнуо развој биотехнологија јесте и биотероризам. Колико је он данас реална опасност?

Мислим да је то највећа опасност за опстанак људског рода која постоји. Очигледно је да имамо немали број људи који су спремни да дају свој живот да би убили друге. Уколико се домогну нуклеарног оружја – то је језиво, али је још језивије ако се дочепāju биолошког. Узму, на пример, вирус ко-

”

Језиво је ако се терористи домогну нуклеарног оружја, али је још језивије ако се дочепāju биолошког. Узму, на пример, вирус који је сличан вариоли, али му појачају смртност, продуже му период инкубације на шест месеци, а онда с тим заразним агенсом крену на аеродроме

ји је сличан вариоли, али му појачају смртност, да не умире 70 одсто, него 99,9 одсто људи, продуже му период инкубације на шест месеци, а онда с тим заразним агенсом крену на аеродроме. То је огромна опасност. Такво оружје може да се произведе чак и у кухињским условима, за њега нису потребни велики ресурси као за нуклеарно, али је потребно знање. Неки од тих фанатика јесу школовани на одличним светским универзитетима, али, до сада се бар показало, ти људи ипак немају знање да тим путем реализују такву масовну деструкцију.

Колико су близу истини приче о томе да су поједини вируси намерно направљени и убачени на одређено подручје? Обично их сврставамо у теорије завере, али такве приче пратиле су и појаву ХИВ-а, свињског грипа, па и Зика вируса...

Тешко је доказати да нешто није намерно урађено. Тешко је оповргнути теорије завере. Притом, ако завера заиста постоји, онда је теорија завере чак и потпуно легитимна теорија. Али, тешко је доказати заверу. Може се говорити о вероватноћи, да ли се чини мање или више вероватним да је неко хтео да изазове помор

у Африци тиме што ће убацили ХИВ, а притом изазвао велики број смрти и другде. Логички је тешко те врсте тврдњи оповргнути, али вероватноћа ове конкретне завере чини ми се малом из више разлога.

Чини се да се ми лечимо између две крајности: узимања антибиотика на своју руку и одбијања вакцинације деце. Какав је наш здравствени систем и наше здравствене навике?

Аутомедикација је опасна ствар и лекове свакако не бисмо смели да узимамо на своју руку. Али опасно је и све ово око противљења вакцинацији. Чињеница је да су вакцинацијом искорењене многе страшне болести. Када говоримо о штетним последицама вакцинације, постојала је сумња да ММР вакцина може да доведе до аутизма. Показало се, пак, да је човек који је то тврдио користио лажне податке и њему је одузета лекарска лиценца.

Када се наводи шанса од један према милиону да се добије неко обољење од вакцинације, то је изузетно мала, готово непостојећа шанса. Што се тиче нашег здравственог система, тачно је да људи који имају више пара могу да добију бољу здравствену негу, али у многим земљама је исто тако.

Питање праведности здравственог система је питање праведности читавог овог света. Да ли је праведно да, уколико си богат, можеш себи да обезбедиш све, а уколико ниси, не можеш да обезбедиш детету лек за најобичнију болест? На једном крају света људи не могу да добију лек против маларије и умиру, а на другом неко купује педесет бунди годишње. То је светска, системска неправда. Не кажем да постоји неки систем који је бољи од капиталистичког, само констатујем неправде које постоје у капиталистичком систему. Оне се тешко исправљају законима, али свест о значају равноправности може се поправити етичком едукацијом.

Што се тиче државе, недопустиво је, такође, да неко не добије новац за лечење свог детета које пати од ретке болести. И онда родитељи морају да иду на телевизију, да моле за средства, па се терет моралне одговорности пребацује на грађане. Ако не притиснемо број, не пошаљемо СМС, као да смо ми помало криви због трагичног исхода. А наравно да нисмо. Апсолутно је ту крива држава која би морала да обезбеди средства, јер је то нешто чиме се не може трговати – људски живот. Новац за спасавање живота детета које болује од ретке болести, колико год да је то лечење скупо, мора да обезбеди држава – системски.

Поменули смо огромне напретке у лечењу тешких обољења, али и огромну опасност коју носи биотероризам. Прва доноси наду за милионе, а друга прети уништењем милиона. Имајући то на уму, својевремено сте се у једном тексту запитали да ли живимо у ери живота или у ери смрти. Имате ли одговор на то питање?

Центар за биоетичке студије ових дана поставља портал о ретким болестима, на коме ће људи који имају ретку болест или дете оболело од ретке болести моћи да размењују искуства, прво на нивоу Србије, па региона, онда и читавог света. А знате ли како се он зове? The Era of Life – Ера живота. Изложени смо егзистенцијалним ризицима, то је тачно, али мисија човечанства у овом веку јесте да обезбедимо еру живота, а еру смрти оставимо за собом.